

İKTİSAT

DERGİSİ

NİSAN
1976

İ.Ö. İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI CEMİYETİ YAYIN ORGANİDİR

— DOÇ. DR. YILDIRIM KILKIŞ
REKABET VE PAZARLAMA

— DOÇ. DR. ERDİNÇ TOKGÖZ
ORTADOĞU'DA SON GELİŞMELER VE
TÜRKİYE

AYIN SORUNU

YİĞİT ÖZGÜR
TRAKTÖR SORUNU

AYIN YORUMU

PROF. DR. ZEYYAT HATİBOĞLU
DEVALÜASYON ÜZERİNE

SAYI : 142
CİLT : 24
750 KURUŞ

SIFAS
SENTETİK İPLİK FABRİKALARI A.Ş.

ŞİRKET MERKEZİ : Sanayi Bölgesi; BURSA
Tel: 18500-18504 Büro Ata-
türk Cad. Ticaret Bankası
İş Hanı Kat 1, Tel: 14489

**İSTANBUL BÜROSU : Manifaturacılar Çarşı-
sı No. 3501 — 3502,
Atatürk Bulvarı,
Unkapanı, İstanbul
Tel . 22 35 73, 27 72 53**

Dikkat !

Daha evvel başka yerde basılan yazılara ücret **ödenmez**.
Yazılarda ki fikirler yazarlara aittir. Cemiyeti ve dergiyi so-
rumlu kılmaz gönderilen yazılar basılsın veya basılmasın **iade**
edilmez.

Reklâm Tarifesi

Ön kapak içi	1250.— TL.
İç sahife	1000.— TL.
Arka kapak içi	1250.— TL.
Arka kapak	1500 — TL.

İKTİSAT DERGİSİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ YAYIN ORGANIDIR

İktisaden zayıf bir millet fakrû sefaletten kurtulmaz; Kuvvetli bir medeniyete, refah ve saadete kavuşamaz; İctimai ve Siyasî felâketlerden yakasını kurtaramaz.

K. ATATÜRK

CİLT : XXIV

NİSAN 1976

SAYI : 142

Fiatı 750 kuruş

Yıllık : 90 - 6 Aylık - 45 TL.

Cemiyet Adına Sahibi : Nihat BATUR

İdare Müdürü : Orhan SOFUOĞLU

Yazı İşleri Müdürü : Şeref ÖZGENCİL

İdare Yeri : Tünel Galip Dede Cad. No. 48/1

Telefon : 44 04 36 - 49 89 03 - 44 48 63

P. K. 599 Karaköy/İst.

Basıldığı yer : YENİLİK BASIMEVİ

İÇİNDEKİLER

2. Derginin Sesi ***
3. Ayın Yorumu (Devalüasyon Üzerine) Prof. Dr. Zeyyat HATİBOĞLU
10. Ayın Sorunu (Traktör Sorunu) Yiğit ÖZGÜR
30. Rekabet ve Pazarlama Doç. Dr. Yıldırım KILKIŞ
34. Ortadoğu'da Son Gelişmeler ve Türkiye Doç. Dr. Erdinç TOKGÖZ
39. Ayın Ekonomik Haberleri ***

Derginin Sesi

İTHALÂT TIKANMALARI VE 1976 YILI

Geçtiğimiz günler içinde alınan bir karar sonucu Türkiye'nin ithalâtı daha doğrusu döviz pozisyonu tutan bankaların ithalât yapması Merkez Bankasından alınacak izne bağlı hale getirilmiştir. Kararı yorumlayan kamu oyu ve basın bunun ithalâtı sınırlandırma anlamına geldiğinde ittifak etmişlerdir. Bu arada basına yansıyan diğer bir gelişim de açılmış bulunan akreditiflere ilişkin transfererin halen Ocak ayına ait kısmının karşılanmakta olduğudur. Kararın ne gibi sonuçlar doğuracağı konusuna girmeden önce kararın bütünlüğüne yönelik bazı eklemeler yapmak gerekecektir. Salt kuvertür uygulamasına bağlı kalmayacak bir yapı içerisinde bundan sonra da bu kararı izleyecek yeni kararların çıkması muhtemel olarak nitelendirilebilir. Bu kararların başında teminat hadlerini yükseltme yolundaki girişim ilk akla gelen tedbir olacaktır. Belki de uzun vadede liberasyon listelerinin yeniden düzenlenmesi söz konusu olacak böylece kuvertür uygulaması ile «de facto» dış ticaret rejimi bu yapının gerektirdiği yeni önlemlerle «de jure» hale getirilecektir.

Bunun sonucu olarak amaçlanan ise açıktır. İthalâtın hızlı artış meyli ne olursa olsun durdurmaya çalışmaktır.

Son kararın devalüasyon ile ilişkisini de kurmadan önce stok mallarla olan bağlantısını gözden geçirmek gerekecektir. Merkez Bankasının son kararında amaçlanan hedeflerden biri de gümrüklerde tıkanmış bulunan malların eritilmesi konusudur. Kısaca stok çözümlenmesi olarak nitelendireceğimiz bu olayda gümrük antrepolarında birikmiş olan ve büyük kısmı spekülâtif girişimlere sahne olan malların tasfiye edilmesine çalışılacaktır. Ancak gümrüklerde bulunan malların nitelikleri aşağı yukarı belli olduğundan bunun ihtiyaçları ne ölçüde giderebileceği şüphe uyandırmaktadır. Alınan ve alınacak bütün bu tedbirler aslında 1958 yılında kullanılmış ve bilinen tedbirler olmaktan öteye gitmemiştir. 4 Ağustos 1958 devalüasyonu na yol açan kararlardan öncesi zamanın hükümeti birtakım kararlar almayı deneyiş ve böylece 1953 yıllarından bu yana korkunç bir şekilde artan ithalâtı bir anlamda önlemeye çalışmıştır. Ancak fâsîs daire diyebileceğimiz ve az gelişmiş ülkelerin bütününe ortak kaderi durumunda bulunan yüksek fiat artışları artan dış ticaret açığı ve bunun sonucu olarak devalüasyon kaçınılmaz olmuştur. 1958 yılında yukarıdaki nedenlere ek olarak dış konjonktürün de bu kararda büyük etkisi olduğu bir gerçektir. Aradan geçen 18 yıla rağmen aynı kararlar dizisi ve mantığı içinde böyle bir karara gidileceğinin belirtileri mevcuttur. Klâsik teoride devalüasyon öncesi son klâsik tedbirler olarak nitelendirilen bu tür kararlarda hem bir erteleme hem de son bir deneyiş mevcuttur. Belki de politik karar mekanizması yüksek oranlı bir para operasyonunun gerektireceği büyük vahim sonuçlardan bir süre daha kaçınmak isteği duymuş olabilir. Ancak yukarıda ifade ettiğimiz gibi bu bir erteleme olabilir. Bu arada Türkiye içinde de nakit fonların mala tahvili gibi bir hareket başlamıştır. Yurdun her yanında spekülâtif alım ve satımlardan ötürü fiatların büyük ölçüde hareketlenmesi söz konusu olmaktadır. Dimyat'a giderken evdeki bulgurdan olma örneğini andırır biçimde bekleyiş ertelendikçe fiatların büyük patlayışı söz konusu olmaktadır.

Ayin Yorumu

Devalüasyon Üzerine

Yazan : Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu

Boğaziçi Üniversitesi İktisat Şubesinden Dr. Kadir Tanju Yürükoğlu, devalüasyon konusundaki yazılarının hezeyan dolu bulunduğunu söyleyerek İktisat Dergisinin Şubat sayısında düşüncelerimi eleştirmeğe çaba harcamaktadır. Dr. Yürükoğlu'nun yakışıksız kelime ve ithamlarla söylediği yazısını eleştirirken, zor olmakla beraber soğuk kanlılığımla muhafazaya gayret edeceğim. Ne derece başarılı olduğumu okuyucu taktir edecektir.

1 — Dr. Yürükoğlu, devalüasyon yapılması konusunda ileri sürdüğüm bir çok delilleri bir tarafa bırakarak ancak bazılarına değinmektedir. Acaba diğer delilleri kabul ettiği için mi bu yolu tutuyor? Eğer eleştirmediği delillerin örneğin dörtte biri doğru ise, devalüasyon zaman geçirmeden yapılması gerekli bir operasyondur. Eleştirmelerinin arasında bir tanesinin dahi doğru bulunduğunu sanmıyorum.

2 — Dr. Kadir Yürükoğlu, dolar serbest piyasada 17 liradan işlem görürken, ithalatçıya ya da turisti bunun onbeş liradan satılma-

sına karşıymış. Dr. Yürükoğlu'nun yalnız bu görüşünü eleştirmek, yazısının düzeyini görmeye yeter. Dr. Yürükoğlu şu gerçeği önce görmeli ki, mevcut koşullarda resmi fiyatı 15 ve serbest piyasadaki fiyatı 17 lira olan doları ithalâtçıya 17 liraya vermeye başlayınca bunun serbest piyasadaki fiyatı hemen 17 liranın üstüne çıkar, diyelim ki 18,50 lira olur. İthalâtçılara 18,50 liraya versek bu defa serbest değer kesin bir şey söylenmesine imkân yoksa da diyelim ki 20 liraya çıkar ve bu sonuç böylece devam eder, gider. Hatta doları ihracatçılara 50 liraya versek, bunun serbest piyasadaki değeri 50 lirayı geçecektir. İktisat Doktoru Yürükoğlu'nun önerisine uyararak kambiyo kurları serbest piyasaya göre saptanınca, hiç kuşkusuz olmasın bunun değeri benim düşündüğüm değer bir kaç misli üstüne çıkar. Bu olayın sebebi açıktır. Bir ülkede Türkiye düzeyinde bir döviz kontrolü sistemi var ise, bir çok malların ithalâtına olanak verilmiyor ise, görünmeyen kalemler ve sermaye hareketleri üzerinde Türkiye düzeyinde kısıtlamalar var ise, kuşkusuz doların resmi kuru ile serbest piyasa kuru arasında daima fark olacaktır. Türkiye'nin döviz rezervleri aylık ithalâtın 8-10 misline çıktığı ve kambiyo kontrolünün nisbeten gevşetildiği devrelerde dahi resmi döviz kuru ile serbest döviz kuru arasında farklar varken, döviz rezervlerinin ithalâtı 2-3 misline indiği transferlerinin 3 aya çıktığı şimdiki devrede doların resmi değerini serbest fiyatına çıkarınca kuşkusuz yeni serbest piyasa değeri daha yüksek olacaktır.

3 — Dr. Yürükoğlu devalüasyonla rejim arasındaki görüşlerime çatarken bana hiç bir suretle yazmadığım şeyleri söyletir. Dr. Yürükoğlu'na başkalarını eleştirmeye kalkmadan daha iyi okuma öğrenmesini önereceğim. Dr. Yürükoğlu'nun okuyup anladığı şekilde, devalüasyona karşı olanlara ne faşist, ne komünist diyorum. Eğer bu kişiler için bir şey söylememi istiyorsa şunu söylemiş olmam doğaldır: Bu kişiler ya iktisat biliminin en ilkel temellerinin farkında değildir veya bazı çıkarları hizmet etmektedirler. Dr. Yürükoğlu'nun takılmak istediği paragrafımda devalüasyon yapılmaz ise Türkiye'yi bu çıkmazdan kurtarmak ancak komünist veya faşist bir rejimle mümkün olur demiştim, halâ böyle demekte devam ediyorum. Acaba bunun elestretilir mi?

4 — İktisat doktoru Yürükoğlu'na göre doğal olarak devalüas-

yon sorununu bilimsel bir düzeyde tartışma olanakları varken, tutarlı bir analize dayanmadan sezgi ile % 40 oranında devalüasyonu önerilmesinin nedenlerini anlamak güçtür. Acaba devalüasyon konusundaki tartışmalarım bilimsel düzeyde değil mi? Çok merak ediyorum. Devalüasyon lehinde söylediklerimin hangisi bilimsel düzeyde değil. Bay doktor buna hiç değinmeden, sezgi ile % 40 devalüasyon önerdiğimi söylüyor. İşte burada haklıdır, ama bu haklılığı devalüasyon konusundaki bilgisini sergilemektedir. Türkiye'de devalüasyonun oranı konusunda şimdiye kadar sırf bilimsel verilerle kim hesap yapmıştır ve bu konuda hesap yapılabilir mi? Kuşkusuz bu soruların cevabı hayırdır ve sorulara evet şeklinde cevap verinceye kadar, devalüasyon oranlarında sezginin payı fazla olacaktır. Bay doktor Yürükoğlu biliyor mu ki, son Amerikan devalüasyonlarında her çeşit hesaplar yapılmış, fakat sonuç hiç de hesapları doğrulamamıştır. Amerika gibi her çeşit verilerin var olduğu üniversitelerinde en yetenekli kişilerin söz sahibi bulunduğu bir ülkede dahi başarı ile yapılmıyan bir hesap, Türkiye'de nasıl yapılır. İster istemez bir ölçüde sezgi zorunludur fakat sezginin dayandığı hesaba zor bazı bilimsel gerçekler de vardır.

5 — Dr. Yürükoğlu'nun şu ifadesini anlamak zordur.

«Petrol fiyatlarındaki artışların hızlandırdığı batı ekonomilerinindeki bunalımın doğal bir sonucu olan ihracattaki azalma yalnız fiyat açısından ele alınmamalıdır. Bunun ötesinde uygulanmakta olan vergi iadesi bazı mallarda bir dolar için 25 liraya yakın bir kur fiili olarak geçerlidir. Yine ihracatta vergi iadesi uygulamasının bir sonucu olarak, 1975 yılında ihracat için fiili parite 18 lira olmuştur. Eğer buna rağmen ihracatta bir gerileme varsa, bu gerilemenin nedenlerini biraz da fiyattan başka faktörlerde aramak gereklidir.»

a — Petrol fiyatları artışı ile ortaya çıkan ihracat zorlukları kuşkusuz yalnız ihracat fiyatlarımız düzeyinden ileri gelmemiştir. Fakat bu olay sonunda ihracatın artması gerekiyorsa, en önemli olanak fiyat bakımından ayarlamalar yapılmasıdır. Bu ayarlama yapılmadan diğer olanakların nasıl ortaya çıkabileceğine bay doktor değinmiyor.

Diğer taraftan 1975 yılında ihracata uygulanan yüksek fiyatlar (bu 18 liraymış.. Acaba bu konuda hesap mı yapmış, sezgi ile düşünenleri tenkit eden kişinin hesaplarını göstermesi gerekli, aslında fiili kur yalnız 16 liradır) ihracatın gerilemesine engel olamamış. Buradaki çeşitli ayrıntılara değinmek istemiyorum. Fakat şurası kesindir ki, bir kere bir yıl gibi kısa sürede fiyat teşviki etkilerini gösteremez. Kaldı ki 18 lira seviyesinde olduğunu söylediği fiyatın ihracat için yeterli olup olmadığını sezgi ile mi, yoksa hesapla mı bulmuş.

6 — Dr. Yürükoğlu'nun eleştirilerinden bir başkası şöyle :

«Devalüasyonun ithalâtı azaltmayacağını, Türkiye'de imalât sanayinin yapısını biraz olsun tanıyan herhangi bir kişi söyleyebilir. Gerçekten Türkiye'de sanayileşme aşamasının bir sakıncalı sonucu olan dışa bağımlılık kaçınılmaz olarak ithal fiyatlarındaki artışların iç üretim maliyetlerindeki artışların nedeni olacaktır. Aksi halde geçen yıllarda dünya piyasalarındaki şiddetli fiyat hareketlerinin Türkiye'ye hiç ya da çok az bir biçimde yansması gerekirdi. Yıllar boyu dış ticaret politikalarının bir yan ürünü olarak ortaya çıkan sanayinin bağımlılığı, artık devalüasyon yapılmasını engelleyecek bir etken olmuştur.»

a — Devalüasyonun ithali azaltmayacağını devamlı olarak söylediğime ve bay doktorun okuma bildiğini varsaydığımı göre, bu suçlamayı bana yapamaz. İthalâtı azaltacak şey, mevcut koşullarda devalüasyon değil, yeterli döviz bulunmamasıdır.

b — Aynı paragrafta Dr. Yürükoğlu yukarıda söylediği ile hiç bağlantısı bulunmayan başka şeyler söylüyor. İthal fiyatlarındaki artış iç üretim maliyetlerinde artışa neden olurmuş? Tabii böyle: Aksini söyleyen kim? Benim söylediğim, maliyet artınca fiyatın aynı ölçüde artmasında zorunluluk bulunmadığıdır.

c — Aynı paragrafta şunu da söylüyor. Dış fiyat hareketlerinin Türkiye'ye yansması dış fiyatlarla iç fiyatların ilgisini göstermiş. Türkiye'deki fiyat artışları ile dış fiyat artış oranlarını örneğin 50 sene boyu karşılaştırsa acaba bunların birbirine uygun olduğu mu yoksa

uymadığı mı görülecektir? Kuşkusuz uymadığı. Türkiye'deki fiyat hareketleri tamamen merkez bankamızın uygulamaları ile ilgilidir.

d — Doktora göre sanayinin dışa bağımlılığı devalüasyon yapılmasını engelleyecek bir etken olmuş. Aman ne güzel Türkiye artık yıllarca doları 16 liradan muhafaza edecek demek! Bundan iyi müjde olur mu?

7 — Dr. Yörükoğlu'nun diğer bir eleştirisi aynen şöyle : «1970 devalüasyonunu izleyen dönem fiyat artışlarını Merkez Bankasının emisyon politikasına bağlamak ise zor gerçekleri görmemek ya da Merkez Bankası emisyonunu belirleyici faktörleri bilmemekten ileri gelmektedir. İşçi dövizleri için ödenen T. C. karşılıkları çıkarılırsa, emisyondaki artış oranları reel üretim artış oranlarının çok altındadır.»

Bunu da açıklamakta zorluk çekiyorum. Daha doğrusu anlıyamıyorum. 1970 yılından sonraki fiyat artışlarına kuşkusuz işçi dövizleri sebebiyle meydana gelen rezerv artışının sebep olduğu para miktarı artışı sebep olmuştur. Ben de öyle yazdım. Kendisi de öyle yazıyor. Peki ama Merkez Bankasının bu davranışı emisyon politikası değilse, emisyon politikası nedir? Eğer böyle ise fiyat artışını neden Merkez Bankası emisyon artışına bağlamayalım.

8 — Dr. Yörükoğlu'nun diğer bir eleştirisi aynen şöyledir :

«Devalüasyondan kim yararlanır kim zarar görür sorusuna, bu düşünürlerin verdikleri cevaplar ise nedense pek iyi anlaşılmamaktadır. Bir yanda ihracattaki sanayi ürünleri payının oldukça fazla olması nedeni ile devalüasyonun yapılmamasının sanayi ürünleri ihracatını baltaladığı söylenirken, öte yandan (ihracat ürünlerimizin çok büyük bir kısmı tarım ürünü veya tarıma dayalı endüstri ürünü bulunduğu cihetle, ülkemizce asıl korumamız gereken fakir ve geniş vatandaş grubu ve özellikle çiftçiler için devalüasyon yararlı olacaktır) denilmektedir. Böylesine çelişkili bir düşünce sistemi içinde, tarım gelirlerini ihracat fiyatlarından bağımsız olarak destekleme fiyatlarının belirlendiği gözden kaçmış olmalıdır. Devalüasyonun spekülâtlörlere yarar yerine zarar vereceğini söylemek ise her halde bir dil sürçmesi olsa gerek. Bunun ötesinde DCM için kur garantisi yüzünden zaten büyük açıklar verecek olan bütçeden milyarlarca lira ödemek asıl korunma-

si gereken fakir ve geniş vatandaş grubunun çıkarlarına pek ters düşmüyor olmalı ki bazı devalüasyon yanlısı düşünürler bunu önemsiz görmektedirler.»

a — Devalüasyonlardan spekülâtörlerin yarar değil zarar göreceğini söylerken dilim sürçmedi. Bir takım ithalâtçı ve sözde sanayiciler 20 — 30 liraya mal olan girdileri ile yaptıkları üretimi satarken ülkedeki fiyat düzeyleri sebebi ile bunun bir kaç misli kâr kazanabilmektedir. Bu kimselere girdilerini yüksek fiyatla verir ve para miktarını ayarlamak yolu ile satış fiyatlarının arttırılmasına olanak verilmez ise, kuşkusuz spekülâtörler dediğim bu kişiler devalüasyondan doğan zararı görecektir.

b — Kuşkusuz ihracatımızda tarım ve buna dayanan sanayi ürünlerinin oranı çoğunluktadır. İhracat yüksek fiyatlarla gerçekleştirilince bundan tarım üreticileri yararlanacaktır ve bu geniş vatandaş grubu korunacaktır. Bay doktor bu basit Türkçeyi neden anlamıyor? Yazımda sanayi ürünleri ihracatı konusunda söylediğim yalnız şudur: İç fiyatlar artar, döviz fiyatı değiştirilmez ise, sanayi ürünlerini ihraç etme olanağı kalmaz. Sanayi ürünleri ihracatçıların korunması veya korunmaması ile tek bir kelime söylemedim. Yalnız sanayi ürünlerinin ihracatının gerçekleştirilmesinden söz ettim. Çelişki bunun neresinde?

c — Doktora göre tarım fiyatlarını ihraç fiyatlarından bağımsız olarak destekleme fiyatları belirlenmiş. Bu iş nasıl oluyor bilmem? Bir tarım malı ihraç malı ise ihracatı yapılıncaya 10 lira getiri elde ediliyor ise, bunun fiyatını destekleme alımları ile çok küçük oranla arttırabilirsiniz. Diyelim ki Türkiye'nin tarım ürünleri ihracı ile 15 milyar lira getiri elde etmektedir. Eğer devlet bunu destekleme fiyatları ile 30 milyara alırsa bütçesinden 15 milyar lira vermek zorunda kalır. Devlet açık bütçesi ve enflasyonist ortam içinde bu kadar parayı nasıl bulur? Ayrıca bir sene bu işi yapsa, arka arkaya bu işe nasıl devam eder? Devlet destek alımları ile olsa, olsa değişik yıllar arasındaki dengesizliği giderebilir ve belki de çok küçük oranlarda tarım mallarının fiyatını arttırabilir. Bu malların fiyatı uzun sürede ve büyük ölçüde ihracat gelirlerine bağlıdır.

d — DCM kredilerin anlamsızlığını, haksızlığını yazımda kesin-

likle belirttiğime göre beni eleştirir bir havada bay doktor aynen benim söylediklerimi tekrarlamaktadır. Yalnız şurası var ki devalüasyonun geciktiği her gün devletin bu sebep ile yüklendiği yük artmaktadır. Değil mi? O halde bu yükten kurtulmak için bir an önce devalüasyon yapması gerekmektedir. DÇM devalüasyon yapılmaması değil, derhal devalüasyon yapılması lehinde konuşmamızı gerektirir.

10 — Dr. Yörükoğlu aynen şöyle yazıyor : «Devalüasyon yanlısı bir grup düşünürün gözünden kaçan diğer bir nokta ise doların geçen yıllarda kaybettiği değerdir. Kişisel yargılar ile yüzde 40 devalüasyon yapılacaktır gibi iddialı önerilerde bulunmadan önce doların son üç yılda özel çekme hakkı (SDK) paritesine bir göz atmakta fayda vardır.»

Devalüasyon ile özel çekme hakkı SDR arasında ileni sürülen ilişkiyi anlamakta zorluk çekmekteyim. Bay doktora göre, SDR dolara göre arttığına göre meğer dolara Türk parasını kıymetlendirmiş olmamış lâzımmış. Hayır, bay doktor bu kelimeleri yazmıyor ama 5 numaralı eleştirisindeki (yukarıda aynen alınmıştır) ilk iki cümlenin sonucu budur... İnşallah o günleri de görürüz...

Bana öyle geliyor ki Dr.. Yörükoğlu'nun yazısındaki her kelimeye cevaplarını vermiş durumdayım. Takdir okuyucunundur.

KARANFİL ÇİÇEKEVİ

İktisatlıların Hizmetindedir.

Şişli, Halasgârgazi Cad. No. 335/A

Tel : 46 33 34

Not : Şubemiz yoktur.

Ayın Sorunu

Traktör Sorunu

Yiğit ÖZGÜR
İktisatçı

Traktör sorunu, traktör darlığı ve traktör fiyatları son bir yıldır ilgili tüm çevrelerde tartışma ve sıkıntı konusu olmaya devam ediyor. Traktör sorununun çözümüyle ilgili çeşitli görüşler çarpışıyor. Traktör montajı ve imalatı yapan çeşitli yerli kuruluşlarla ithalatçıların görüşlerinin farklılığı yanında, bazı tarım ve köylü kooperatifleri ve Makine Mühendisleri Odası, benzeri meslek kuruluşları da traktör sorunuyla ilgili olarak görüşlerini dile getirmekte, çeşitli çözümleri sürmektedirler. Öte yandan, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı son olarak aldığı ve sanayicilerin de destekledikleri ifade edilen bir kararla, traktörde gümrük vergilerini indirme doğrultusunda çalışmalar yapmaktadır. Böylece traktör fiyatlarının bir miktar inmesi imkânı yanında çeşitli traktör firmalarının, bir süreden beri ısrarla istedikleri zamların gerçekleştirilmesi de mümkün olacaktır. Ancak traktör sorununun bu yollarla çözümlenmiş olmayacağı, köklü dönüşümlere ve üretim politikasına ihtiyaç olduğu çeşitli çevrelerce ifade edilmektedir.

A — TRAKTÖRÜN TARIMSAL EKONOMİDEKİ YERİ VE TÜRKİYE TARIMININ TRAKTÖRLEŞME DURUMU :

Bilindiği gibi pazar için üretim yapan modern tarımın en önemli teknik gereçlerinden, en önemli girdilerinden biri traktördür. Öyle ki, traktör gücü ve traktörle işlenen toprak miktarı tarımsal gelişme ve tarımsal yapı araştırmalarında başlıca kriterlerden biri olarak kullanılmaktadır. Traktör tarımın makineleşmesinde ve tarımsal üretimin artışında, başta gelen etkenlerden biri sayılmakta; bu durum gelişmekte olan ülkelerde daha belirgin ortaya çıkmaktadır.

Traktörün tarım alet ve makineleri içindeki önemi, tarımsal üretimin bütün aşamalarında kullanılması bakımından da fazladır. Günümüzde, ekstansif tarımdan entansif tarıma geçiş süresince hemen hemen tüm tarımsal işlemlerde traktör çeşitli şekillerde, bazan da bir güç kaynağı olarak kullanılmaktadır.

Tarımsal gelişmenin bir göstergesi olan tarımsal makineleşme seviyesinin başlıca kıstasları 100 hektara düşen traktör sayısı, traktör başına düşen işlenen tarla oranı veya hektar başına motor/beygir gücüdür. Aşağıda bu kıstaslar açısından çeşitli ülkelerin ve Türkiye'nin durumları görülmektedir.

100 hektara düşen traktör sayısı (1971)

Türkiye	0,42
Yunanistan	1,77
İtalya	3,89
Fransa	6,37

Traktör başına düşen tarla alanı

Türkiye	211,3	ha. (1971)
İtalya	20,9	ha. (1969)
İspanya	71,3	ha. (1969)

Traktör gücünün toplam güce oranı

Türkiye	% 32.7	
Avrupa Ortalaması	% 90	(1965)
İngiltere	% 94	»
ABD	% 98	»

Görüldüğü gibi Türkiye’de, 1950’lerden, hele 1960’lardan sonra gözlenen hızlı traktörleşmeye rağmen, halâ traktör sayısı ve gücü açısından önemli bir geri kalmışlık gözlenmektedir. Oysa ihtiyaç giderek artmakta, pazara açılan ve entansif olmaya yönelen tarımın mekanizasyonu acil hale gelmektedir.

Türkiye’de traktör durumu ve ihtiyaç tahminleri :

Türkiye’de traktör sayısı 1950 yılında 16.585’den 1974 yılında 200 binin üstüne yükselmiştir. Önümüzdeki yıllarda ise hızlı talep artışı yanında traktör sayısının da 980’de 500 binin üstünde, 1984’de 1 milyon civarında olması beklenmektedir.

Traktör sayısındaki bu artış yanında talepte de son derece hızlı bir artış kaydedilmektedir ve gelecek dönemde bu talebin daha da artacağı tahmin edilmektedir. Birinci, İkinci ve Üçüncü 5 yıllık plan dönemlerinde traktör talebi hep tahminlerin üzerinde gerçekleşmiştir. Buna bağlı olarak yerli üretim de tahminlerin üstünde bir hızla artmıştır. Birinci 5 yıllık plan döneminde 45 190 traktör üretilmiş yani plan tahminin iki katına varılmıştır. İkinci plan döneminde de plan tahminin yüzde 35 fazlasıyla 75 565 traktör üretilmiştir. Üçüncü 5 yıllık plan ise 1977 traktör talebini 37 bin adet olarak tahmin etmiştir. Buna karşılık, 1973’de 38 456, 1974’de 29 975 ve 1975’de 52 630 traktör satılmıştır.

Ekli tablolarda 1948’e kadar talep ve park tahminleri görülmektedir.

el emeği alın teri

Emeğinizin, alın terinizin,
göz nurunuzun en iyi şekilde değerlendirildiğini
görmek mi istiyorsunuz? TÜRKİYE HALK BANKASI yanınızdadır.

Halkın bankası olan
TÜRKİYE HALK BANKASI
geleceğinizin güvenidir.

TÜRKİYE HALK BANKASI
halkın bankasıdır

(Basın İlân)

TABLO II

1984'e kadar traktör talep tahmini ve park

Yıllar	Talep	Park
1975	51.700	216.849
1976	61.000	271.152
1977	71.000	302.794
1978	82.000	398.448
1979	92.000	418.155
1980	110.000	569.508
1981	121.500	595.948
1982	131.000	698.383
1983	141.500	818.642
1984	153.000	1.026.721

(Kaynak : Y. Mühendis Turhan Onur, Makina Mühendisleri Odası 1974 Sanayi Kongresine verilen «Türkiye'nin traktör talebi ve karşılanması» konulu tebliğinden.)

Ancak bu talep ve park tahminleri oldukça tartışmalıdır. Yukarıya aktardığımız tablodaki tahminler, tebliğ verilirken tartışılmıştır. Ancak tebliğ sahibi 1976 Nisan'ında yapılan «Traktör Sorunu» seminerinde yine aynı tahminler üzerinde ısrar etmiştir. Buna karşılık AYYILDIZ Mühendislik Müşavirlik Bürosu tarafından yapılan ve DPT'nin «Tarım Alet ve Makinaları Genel Araştırmasında» baz olarak kullanıldığı tahminler oldukça farklıdır. Ancak ilgili çevreler bu tahminlerin bugün çok aşıldığını, dolayısıyla daha yüksek tahminlerin geçerli olacağını bildirmektedirler.

Aşağıya DPT araştırmasında kullanılan talep ve park tahminlerini alıyoruz :

Yıllar	Talep	Park
1975	56.000	223.390
1976	58.400	264.690
1977	60.800	304.350
1978	63.200	343.230
1979	65.600	373.940

1980	68.000	398.570
1981	73.300	421.040
1982	78.600	442.970
1983	83.900	466.060
1984	89.200	491.390

Bu düşük tahminler esas alınsa bile, traktör talebinin giderek yükseleceği görülmektedir. Bu durumda arzın nasıl gelişeceği ve talebe ne şekilde cevap verilebileceği önemli sorun olmakta ve son günlerdeki traktör sorununun da temelinde bulunmaktadır.

Türkiye’de traktör talebinin ve arzının düzenli bir trend göstermediği, bir yandan traktör arzı bir ölçüde ithalata, büyük ölçüde de dış ekonomilere bağımlı montaj sanayiine bağlı olduğu için, dünya ve Türkiye konjonktürünün etkilerine sürekli maruz kaldığı ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de traktör yapımı montaj-üretim şeklinde 1961 yılında başlamıştır. Daha önce tüm traktör ihtiyacı ithalat yoluyla sağlanırdı. Bu ithalatın 1956-1958’lerde yol açmış olduğu durum «traktör faciası» olarak nitelenmişti. 1961 yılında traktör montajcılığına başlayan iki firma bin kadar traktör üretmişlerdir. 1962 yılında 2.400, 1963’de 3.700, 1964’de 6.600 adet traktör üretilmiştir. 1966 yılından itibaren, toplam traktör talebi (üretim ve ithalat toplamı) Tablo IV’de gösterilmiştir. Bu gelişmelere göre, Türkiye’de halen traktör üretimi yapan kuruluşların üretim toplamı ile ithalat sürekli gelişme eğilimi göstermektedir. Ama gelişme seyri (şikayet konusu kısıtlılıklar da hesaba katılacak olursa) gelecek yıllarda da aynı şekilde olursa, talebi karşılamaktan uzak kalacağı da görülmektedir. Yine gözlenen bir gerçek, ithalatın, montaj da olsa yerli imalata göre daha hızlı artış gösterdiğiidir.

1975 yılında ithalat 17 bin adedi geçerek rekor düzeye yükselmiştir. Türkiye’nin traktör ihtiyacı ve talep tahminleri konusunda, konuyla ilgili çevrelerin verdikleri rakkamlar büyük ölçüde değişmektedir. Bu incelemede vermiş olduğumuz Türk Traktör Genel Müdürü Yüksek Mühendis Onur ile DPT’nin 1973’de yaptırdığı araştırmanın sonuçları, Türkiye Ziraat Odaları Birliği’nin tahminleri, Makine Mühendisleri Odası Genel Sekreteri Yavuz Bayülken’in son traktör sorunu panelinde verdiği rakkamlar birbirlerinden bir ölçüde farklıdır.

Konuyla ilgili olanlara yardımcı olabilmek için, yukarıdaki tahmin tabloları yanında diğer birkaç talep ve park tahminini de buraya aktarıyoruz.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin değerlendirmesine göre, 1974 yılında traktör ihtiyacının 45 bin adet, 1975 yılında 52 bin adet 1976 yılında 59 bin, 1977'de 66 bin ve 1982'de 100 bin olması beklenmektedir. 1974 ve 1975 yıllarında talep, yani üreticinin ihtiyacı bunu aşmış, 1975'de 52 binlik üretim ve ithalat yapıldığı halde karaborsa olgusunun önüne geçilememiştir. Ancak bunda bir önceki yıl ancak 25 bin traktör arz edilebilmesinin de payı vardır.

III. Beş Yıllık Kalkınma Planında, traktör parkı 1977'de 235 bin 1982'de 400 — 450 bin, 1987'de 700 bin olarak tahmin edilmiştir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 1980 yılı ihtiyacı olarak tahmini ise 80 bin traktördür. Görüldüğü gibi bu ihtiyaç tahmini, diğerlerine göre oldukça düşüktür.

Ziraat Odaları Birliği tarımda, Türkiye şartlarında optimum bir verim alabilmek için traktör gücünün 1990'da 1 milyon 200 bine ulaşması gerektiğini ileri sürmektedir. Gerçekten de bugüne kadarki gelişmeler, ihtiyacının böyle bir trend izleyebileceğini, bunun hiç de yüksek bir rakam sayılmaması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu bakımdan traktör gerek yerli gerekse yabancı traktör imalatçısı şirketler açısından önemli bir ticaret metal, üretici açısından da zorunlu bir tarım girdisidir. Makina Mühendisleri Odası'nın görüşüne göre (Y. Bayülken'in tebliği) «Gelecek yıllarda talepte patlamanın devam edeceği» anlaşılmaktadır. «Bu durum iç ve dış tekeller için «traktör sanayiinin önemini ortaya koymaktadır... Türkiye çok uluslu tekeller için iyi bir pazar görünümündedir.»

Bu konuda Makine Mühendisleri Odasının görüşüne ilerde konuyla ilgili çeşitli görüşleri aktarırken yer vereceğiz.

Şimdi, Türkiye'nin son 11 yıllık traktör üretim ve ithalat durumunu bir tabloyla (Tablo IV) sergiledikten sonra, Arz'ın unsurlarını meydana getiren üretim ve ithalat konularını inceleyelim.

TABLO IV
TÜRKİYE'NİN TRAKTÖR ÜRETİMİ VE İTHALATI

Firmalar	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Türk traktör	1626	2684	3501	3200	3944	2281	5087	7549	9511	9075	12090
Uzel	3350	5350	5700	6700	6550	2250	5750	7516	10350	8315	9500
T. Ziraî donatım kurumu	1234	2800	2307	3200	2781	1930	4319	5733	8500	4295	5406
Türk otomotiv endüstrisi	-	-	-	445	75	571	128	1100	1650	1740	2545
B.M.C.	-	-	400	1100	1045	636	375	900	2565	1946	3944
Tarım kredi koop. vakfı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	500
Pancar motor	-	-	-	-	-	-	-	2	230	178	296
Makine Kimya End. Kurumu	40	143	188	145	110	253	149	208	356	-	-
TOPLAM ÜRETİM	6250	10977	12096	14790	14505	7921	15009	23008	33162	25549	34281
Bedelsiz ithalat	-	110	1409	1375	450	160	150	1285	1009	1168	5151
İthalat	358	307	348	345	372	232	151	1996	4285	3258	12698
TOPLAM SATIŞ	6608	11394	13853	16510	15327	8333	16110	26289	38456	29975	52020

Kaynak : Y. Mühendis Turhan Onur, «Türkiye'nin traktör talebi ve traktör sanayii» tebliği

Not : Farklı kaynaklar ithalat ve üretim rakamlarında farklı sonuçlar vermektedirler. Ancak bu farklar ihmal edilebilir niteliktedir.

Toplam traktör arzı, bir yanda yerli montaj-üretim'den öte yanda ithalattan meydana gelmektedir. Günümüzde traktör sorunu da bu iki alandan kaynaklanmaktadır. Her iki alanda yer alan firma ve kuruluşların talepleri, sorunları, projeleri traktör piyasasını ve traktör arzını etkilemektedir.

ÜRETİM :

Halen, Türkiye'de traktör üreten, daha doğrusu büyük ölçüde yabancı firma patentleri ve işbirliğiyle traktör montajı yapan 7 fabrika vardır. Türkiye'de Nisan 1976'da traktör fabrikalarının durumu şöyledir :

Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A. Ş., merkezi Ankara'da olmak üzere 1954 yılında faaliyete geçmiştir. FIAT lisansı ile çalışmaktadır. Türk FIAT 480 ve Türk FIAT 640 modellerini üretmektedir. Bugünkü kapasitesi iki vardiyada 10.000 traktördür. 1976 başında yerli oranı yüzde 2'dir. 1976 yılı programı 15 bin traktördür. Tevsiî projesi sonucunda kapasitesi 30 bine çıkacak yerli katkı oranı ise yüzde 93'ü bulacaktır. Yabancı sermaye ile ortaktır.

UZEL Sanayi ve Ticaret A. Ş., 1962 yılında İstanbul'da faaliyete geçmiştir. Massey Ferguson lisansı ile çalışmaktadır, MF 135 ve MF 165 modellerini üretmektedir. 10 bin kapasitelidir. Yerli katkı oranı yüzde 60-45 arasındır. 1975 yılı üretimi 9.500 adet olmuştur. 1976 programı 13 bin traktördür. Tevsiî projesi sonucunda 20 bin kapasiteye çıkacaktır ve yerli katkı oranı yüzde 75'e yükselecektir.

Türkiye Ziraî Donatım Kurumu, 1962'de Adapazarı merkez olmak üzere faaliyete geçmiştir. Ford patentiyle çalışmaktadır. F 300 ve Başak modellerini üretmektedir. Bugünkü kapasitesi 10 bindir. 1976'da yerli katkı yüzde 57.5 dir. 1975 yılı üretimi 5406 adet olmuştur. Genişleme projesinden sonra iki model için 35 binlik bir kapasiteye çıkacak ve yerli katkı oranı yüzde 90 olabilecektir.

Türk Otomotiv Endüstrisi A. Ş., 1968'de Tuzla'da faaliyete geçmiştir. International Harvester lisansıyla Mc Cormick 444 ve Mc Cormick 654 modellerini üretmektedir. Mevcut kapasitesi 4000 adettir. Yerli katkı modellere göre yüzde 35-58 arasındır. 1975 yılı üretimi 2545

adet olmuştur. Genişleme projesinden sonra 12 bin adete çıkacak ve yerli katkı oranı yüzde 75 olabilecektir.

BMC Sanayi ve Ticaret A. Ş., 1967'de İzmir'de faaliyete geçmiştir. Leylant-Austin lisansı ile çalışmaktadır. Leylant 154 modeli traktör üretmekte kapasitesi 5000 traktör civarında bulunmaktadır. Yerli katkı oranı 1976 başında yüzde 60'dır. 1975 yılı üretimi 3944 olmuştur. 1976 yılı programı 4500 traktördür. Genişleme projesi sonucunda 5000 adete çıkacak ve yüzde 75'i yerli katkı olacaktır.

Pancar Motor A. Ş., 1973 yılında İstanbul'da faaliyete geçmiştir. Hatz Batı Almanya lisansı ile üretim yapmakta, aktarma organları HURT İtalyan lisansı ile üretilmektedir. PM 24 modeli traktör yapmakta, bugünkü kapasitesi 1000 traktörlük bulunmaktadır. Yüzde 73'ü yerli katkıdır. 1975 yılı üretimi 296 adet olmuştur. 1976 yılı programı 1000 traktördür. Genişleme sonucunda 5000 adet üretebilir ve yüzde 85'i yerli katkı haline gelebilir.

Tarım Kredi Kooperatifleri Y. B. Vakfı, 1975 yılında Ankara'da faaliyete geçmiştir. Halen Briggs Stratton ithal motörü kullanmaktadır. 1977'de Lombardini lisanslı dizel motoru kullanacaktır. Fidan TKKI modeli traktör üretmektedir. Tek vardiyada 2500 kapasitelidir. Yerli katkı oranı yüzde 60'dır. 1975 üretimi 500 olmuştur. 1976 programı 200'dür. Genişleme projesi sonucunda 2500 adete çıkabilir ve yerli katkı oranı yüzde 75'e yükselebilir.

Çukurova Makine Sanayi ve Ticaret A. Ş., ve HEMA traktör fabrikaları ise henüz kuruluş halindedir ve 1978'de faaliyete geçebilir. Birincisi 10 bin ikincisi 25 bin kapasiteli olacaktır.

Böylece, bugünkü mevcut kapasite 42 bin 500, genişleme sonucunda kapasite 145.000'i bulmaktadır.

Üretimin sorunları :

Türkiye'de traktör üretimi büyük ölçüde montaj üretimidir ve yabancı lisans veya doğrudan ithalata dayalı olarak gelişmektedir. Bunun ve belli üretim politikalarının sonucu olarak üretim yetersiz kalmaktadır.

Önce soruna nicel olarak yaklaşılabilecek olursa, Tablo IV'ün mevcut üretimin yetersizliğini ortaya koyduğu anlaşılır. İthalat giderek artmakta üretim ise ihtiyacın ve ihtiyaç tahminlerinin altında seyretmektedir.

Ancak genişleme projelerinin tümü kabul edilse ve planlanmış yeni iki traktör fabrikası da üretime geçse bile, üstelik tam kapasite kullanımı sağlansa bile 1976-1977 ve hatta kısmen 1978 yıllarında, traktör açığı giderilemeyecektir. Aşağıdaki tablo bu durumu göstermektedir :

Genişleme sonrası

Firmalar	kapasite	1976	1977	1978	1980
Türk Traktör	30000	15000	18000	25000	32000
Uzel	20000	13000	13000	16000	20000
TZDK	35000	10000	10000	10000	30000
TOE	12000	3755	6000	10000	12000
BMC	5000	4500	5000	5000	5000
Pancar Motor	5000	1000	1000	1000	2000
Çukurova	10000	—	—	5000	10000
Hema	25000	—	—	10000	20000
T. K. Koop. Vakfı	3000	200	1000	2000	3000
	145000	47455	54000	84000	134000

Bu üretim kapasiteleri talep ile karşılaştırıldığında ortaya şu sonuçlar çıkmaktadır :

Yıllar	Talep	Arz	Açık (—) Fazlalık
1976	61054	46953	— 14101
1977	70823	54000	— 16823
1978	82155	84000	1845
1979	92014	111000	18986
1980	110417	134000	— 23583

Üstelik bu tablonun realizasyonu ancak genişleme projelerinin kabulüyle mümkündür. Yine de 1976 — 1977 yıllarında kesin bir açık olacağı, 1978 yılında da gerçekçi bir tahminle üretimin talebin altında kalacağı anlaşılmaktadır. Üstelik de, 1976 yılında talebin 70 bin traktörü aşacağı da bildirilmektedir.

Bu durumda, açığı kapamak için bir yandan ithalat yoluna gidilmesi gerekirken, öte yandan da firmaların genişleme (tevsii) projeleri talepleri gündeme girmektedir. Bu konu ise traktör üreticisi firmalar açısından ısrarla ve farklı yorumlarla gündeme getirilirken, Makina Mühendisleri Odası veya başka resmî kuruluşlar tarafından farklı şekilde yorumlanmaktadır. Böylece üretim sorunlarının başında kapasite sorunu ve tevsii projeleri sorunu gelmektedir. Bu konu üzerinde biraz daha etraflı şekilde durmakta yarar vardır.

Kapasite kullanımı ve tevsii projeleri sorunu :

Türkiye'de çeşitli endüstri dallarında olduğu gibi traktör üretiminde de kapasite kullanımı sorunu önemli bir sorun olmaktadır. Açık olan gerçek, mevcut kapasitenin dahi çok düşük oranda kullanıldığıdır.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği, 17.12.1974 tarihinde yayınlanan «Traktör Sorunları ve Tedbirleri» raporunda şu cümleler yer almaktadır: «Traktör fabrikalarının toplam kapasite kullanım oranı düşük olup, bu oran 1973'de en yükseğine varıldığı halde ancak yüzde 64.3'dür.» Ziraat Odaları bu durumu, yani kapasite kullanımının düşüklüğünü traktör sanayiinin montajcı hüviyetine ve dışa bağımlılığına bağlanmaktadır. «Teorik kapasiteler, Avrupa ülkelerinin optimal seviyesine yaklaşmıştır. Buna rağmen, bu kuruluşların üretimleri ihtiyaca cevap vermemektedir. Çünkü motor ve aktarma organları sorunu çözümlenmediği için imalat kısmen montaj hüviyetinde olup, yerli üretim oranı belli bir sınırı aşamamaktadır. Motor ve aktarma organları istendiği zaman ve miktarda ithal edilemediğinden, büyük kuruluş kapasitelerine rağmen yeterli ekonomik ölçüler ve imalat sağlanamamaktadır...» (söz konusu rapor s. 5)

Makine Mühendisleri Odası'nın Nisan 1976'da düzenlediği Traktör sorunu paneline verdiği tebliğde, Türkiye'de traktör kuruluşlarının en önemlilerinden olan Türk Traktör'ün genel müdürü Yüksek Mühendis Turhan Onur, «Türkiye'de traktör üreten tesislerin kapasiteleri, geçmiş yıllar üretimi, 1976 yılı üretim programları, darboğazları, genişleme projeleri ile kurulmakta olan ve kurulması öngörülen tesisler» adlı tebliğinde aynı konuya değinmektedir. Bu arada Türk

Traktör'ün ne zamandan beri tevsiî projesi için bakanlığı zorlamakta olduğunu ve henüz onay alamamış bulunduğunu hatırlatmakta yarar vardır.

Bu tebliğde, incelememizde tek tek tanıttığımız halen üretim yapmakta olan 7 tesisten 6'sının çeşitli nedenlerle tam kapasite ile çalışmadıkları, sadece Türk traktörün tam kapasite ile çalıştığı bildirilmektedir. Traktör üreten tesislerin kapasiteleri ve üretimleri karşılaştırıldığında gerçekten de kapasite kullanımının oldukça düşük kaldığı anlaşılmaktadır. T. Onur'un tebliğinde bunun nedenleri şöyle açıklanmaktadır :

«Firmaların tam kapasite ile çalışmalarının başlıca sebepleri, yan sanayilerin yeterli kapasitede olmamaları, aynı yan sanayinin 2-3 traktör fabrikasına parça üretmesi ve parça verdiği traktör fabrikalarının hepsinin tam kapasite ile çalışması halinde onlara parça yetiştirememesi -yurt dışından ana parçaların alındığı firma ve devletlerdeki grevler ve sosyo-ekonomik olaylar sonucu parça gelişinin aksaması- Türkiye'nin döviz sıkıntılarıdır.»

Görüldüğü gibi burada montajcılık ve dışa bağımlılık faktörü başlı başına engelleyici bir faktör olarak ele alınmamıştır. Ancak tebliğin başka bölümlerinde dışa bağımlıktan kurtulunması için dizel motorlarının da yerli üretim olması gereğine ve bu konudaki onayın bakanlık tarafından verilmesi gereğine işaret edilmektedir.

Aynı tebliğde üretim kapasitesi ve kullanımı konusunda da şu görüşler yer almaktadır :

«1974'de mevcut 6 traktör fabrikasının üretim kapasiteleri toplamı 36 bin traktör olmasına rağmen meskûr fabrikalarca 1973'de 32806 1974'de 25549 ve 1975'de 34281 traktör üretilebilmiştir...»

Şimdi kapasite kullanımı ve buna bağlı tevsiî (genişleme) projeleri konusunda Makine Mühendisleri Odasının görüşünü aksettiren Oda Genel Sekreterinin tebliğinde yer alan görüşlere bir göz atalım:

«Toplam teorik kapasite 41 bin adet/yıl olarak görünmektedir. Ancak üretim daima çok düşük yapılmış, kapasite en fazla yüzde 80 oranında 1975 yılında kullanılmıştır. 1970 yılından bu yana kapasite kullanım oranı yüzde 50 — yüzde 80 arasında gelişmiştir... Sanayi-

nızın tüm yapısına egemen olan hastalık, traktör üretim sanayii için de söz konusudur. Bir diğer deyişle, traktör üretim tesisleri de diğerleri gibi sanayimizin yapısal bozukluğunu ve çarpıklığını içinde taşımaktadır.

Motor aktarma organları, hidrolik sistem, vs. gibi stratejik girdiler dışardan getirilmekte, lisans anlaşmazlıkları genellikle bağlayıcı nitelikte olmakta, yerli imalat oranı belirli bir düzeyin üzerine çıkmamakta, tesisler atıl kapasite ile çalışmakta... dır.»

Bu görüşe göre kapasite kullanımındaki düşüklüğün nedeni te-kellerin kâr politikasıdır. Şöyle denmektedir: «Türkiye çok uluslu te-keller için iyi bir pazar görünümündedir. Ve hem lisans ve yabancı sermaye ortaklığı ile hem de ithalat ile denetim altına alınması zorunlu bir pazar. Gerekğinde üretimi pompalamak gerektiğinde kısarak ithalata yönelmek, bu iki yönlü ayarlama ile pazarı sürekli elde tutmak, kontrol etmek ve geliştirmek te-kellerin istemi üzerine olmakta ve bu nedenle traktör üzerindeki sömürü çeşitli çözümler ortaya çıkarılarak pekiştirilmektedir. Tevsî projeleri de bu çözümlerden biri olmaktadır. Çeşitli firmaların tevsî projeleri... halen 150000 adet/yıllık tevsî potansiyelini gündeme getirmektedir. Ayrıca bazı büyük holdingler de bu alana bir yatırım yapmak üzere araştırmalarını sürdürmektedirler. Traktör üretiminin gelecekteki konumu bu duruma göre iç açıcı görünmektedir. Halen 6 firma gerekli teşvikî aldığına göre de (toplam 95binadet/yıl) önümüzdeki yıllarda problem kalmayacak kanısı uyanmaktadır. Oyunun altındaki gerçekleri görmeyenler için «parlak ve umutlu» dur traktörün geleceği.

Ancak durum hiç de böyle değildir. Bugüne kadar 41 bin adet/yılı olan mevcut kapasitenin, en çok yüzde 80'i kullanılmıştır, büyük zorlamalar ile. Yabancı sermaye ortaklığı ve eldeki lisans anlaşmaları kapasitenin tam kullanımını önlemiştir ve önlemekte devam edecektir. Daha önce belirttiğimiz sermaye ve teknoloji bağımlılığı ile başka bir durum yaratılamaz.»

Bu bölümden sonra tebliğde büyük firmaların tevsî projeleri üzerinde önemle durulmaktadır. Bu konu gerçekten de özel bir önem taşıdığı için ilgili bölümü aşağıya aktarıyoruz :

«O halde bu firmalar neden tevsi projeleri hazırlayarak traktör piyasasına çıkmaktadırlar. Kısaca açıklayalım : Bir iki kuruluş dışında, traktör tevsiine ilişkin ciddi bir etüd yoktur ortada. Traktör talebinin hızlı gelişmesi çoğu aynı zamanda ithalatçı olan firmaların iştahını kabartmıştır. Vurgun iki yönlü yapılmak istenmektedir. Tevsi projesi hazırlayarak traktör üretimi konusunda yapılacak girişimleri baltalamak, kıyasıya bir rekabetin içinde avantajlı duruma geçmek ve şayet proje gerçekleşmezse ithalata yönelip yine tatlı kârlar sağlamak. Yüzde 40'ı ithalata dayalı hammadde ve temel girdiler ile tevside öngörülen kapasitelerin gerçekleşemeyeceği açıktır. Dış tekel-lerin istedikleri biçimde üretimi ayarlayabilecekleri, bu bağımlılı devam ettiği sürece, ithal CKD parçalarını gecikmeli olarak kendi pazarlama politikalarına uygun biçimde gönderecekleri bugünden bilinen bir olgudur... Hazırlanan tevsi projelerinin ilgili Bakanlıktan onay alması, tamamen politik etkileşim ve hesaplarla olmaktadır, kısa ve uzun dönemde Türkiye'nin çıkarları söz konusu edilmemektedir. Ciddi projelerle Bakanlığa giden kamu kuruluşları ile özel kuruluşların şansı, yine birtakım «gizli güçlerin» kararına ya da kararsızlığına bırakılmıştır.

Konuyla ilgili çeşitli görüşleri ve parmak basılan önemli noktaları sıraladıktan sonra üretim sorunlarıyla ilgili diğer iki önemli noktaya da kısaca değinmek gerekir.

Küçük ölçekli işletmeler sorunu

Türkiye'de endüstriyel üretimin genel olarak küçük ölçekli işletmelerde gerçekleşmesi olgusu tarım makineleri endüstrisine büyük ölçüde yansımaktadır. Gerçi traktör üretimi nispeten büyük ölçekli işletmelerde yapılyorsa da, yine (kurulması planlananlar hariç) Batı standartlarında büyük ölçekli ve optimal maliyetli sayılabilecek iki büyük işletme vardır. Bu durum verimin azalmasına, gerçek ve uzun vadeli planlamalar yapılamamasına yol açmaktadır.

Montajcılık ve dışa bağımlılık sorunu

Bugün traktör üretiminde en önemli ve belki temel sorun, traktör sanayiinin genel olarak otomotiv sanayiinin içinde mütalaa edi-

lerek montajcı niteliğinin ve dolayısıyla dışa bağımlılığının ağır basmasıdır. Yukarda da gördüğünüz gibi, farklı çevrelerin birbirleriyle çelişir gibi görünen görüşleri bile, dolaylı yollardan da olsa bunoktadabirleşmektedir. 1976 yılında, yerli montaj traktörlere yerli katkı oranı, işletmelere göre yüzde 45 ile yüzde 70 arasında değişmektedir.

Bugün traktör yapımı için gerekli hammadde ve temel girdilerde, en az yüzde 40 oranında dışa bağımlılık söz konusudur. Bu durum Makine Mühendisleri Odasının iddialarını geçerli hale getirmektedir. Ve tevsî projeleri gerçekleşse bile «verimli pazar» sayılan Türkiye'de traktör sorunun ve traktör üzerine oyunların kolay kolay çözümlenemeyeceğini ortaya koymaktadır. Bu konuyu açmak üzere, Bayülken'in tebliğinden birkaç alıntı daha yapmak yararlı olacaktır :

«En büyük traktör ihracatçısı firmaların bulunduğu ülkelerin çoğunda, tarımın mekanizasyonu doyma noktasına ulaşmıştır... İç pazar sadece yenileme talebine dönük bir durum göstermekte, dolayısıyla üretimin mutlaka ihracata yönelmesi zorunlu bulunmaktadır... Başlıca çok uluslu şirketlerin 1973 yılı ihracatı şöyle olmuştur: Massey Ferguson 72 310 adet, Fort: 43 140 adet, Fiat: 36 130 adet, International Harvester: 54 670 adet, Leyland 12 610 adet... Bu beş çokuluslu şirketin Türkiye'deki tesislere ortak olduğu yada lisans verdiği görülmektedir. Bu beş firmanın 1973 yılı toplam ihracatı 1974 yılı Türkiye üretiminin 6,3 katıdır. Bu dev tekellerin ülkemizdeki tesislerin üretimlerini kendi istemleri doğrultusunda planlamak isteyecekleri açıktır... Bu şirketler, geri kalmış ülkelerdeki tesislere sermaye ihraç ederek yada lisans vererek girmekte böylece bu işletmelerin kaderini ellerine almaktadırlar. Yerli firmalar çoğu kez CKD parçaların ithalatını bu firmalardan yaparlar... Lisansör firmalar Türkiye'de yapılan her bir traktörün satışı üzerinden belirli bir yüzde alırlar ve bunu dışarıya transfer ederler...»

Özel sektör de, özellikle dizel motoru açısından dışa bağımlılığın azaltılması gerektiği görüşündedir. «Halen traktörde kullanılan 40-80 BG'deki dizel motorun yüzde 50'sine tekabül eden kısmı yurt içinde yan sanayi tarafından üretilmektedir. Ancak Devlet Planlama Teşkilâtı ve Hükümetlerin 1972'den beri takip ettikleri hatalı politika sonucu motor fabrikası kurulmasına başlanılamamış ve yalnız 1975'de

traktör motorları için 33 milyon dolar harcanmıştır... Traktör fabrikaları sayıca en fazla motor kullanan sanayidir. Ayrıca bağımsız bir traktör sanayii ancak ihracat yapılması ile mümkündür. Bunun için de traktörlerde kendi motorlarının kullanılması gereklidir. Bu sebeple traktörlerde kullanılan motorların 2-3 çeşidinin yurt içinde üretilmesi ve fakat herbirinin kapasitesinin 30 binin üzerinde olması gereklidir. Dizel motorları ve aktarma organlarının yurt içinde üretilmesi ile yerli katkı oranı yüzde 95'e yükseleceğinden endüstriyel bağımsızlığa da kavuşulacaktır.» (T. Onur: Traktör sanayiinin dış ödemeler, dengesi, istihdam ve dizel motoru sorunları ile ilişkileri)

İTHALAT sorunu

Traktör arzının diğer unsuru ise ithalattır. Ve ithalat özellikle son günlerde önemli bir sorun halindedir.

1975 yılında toplam traktör ithalatına 99 milyon dolar harcanmıştır. Bu miktarın 1976 ve 1977'de daha da fazla olacağı anlaşılmaktadır. Tablo IV'de 1965'den bu yana traktör ithalatının bedelsiz ithalat ve ithalat toplamı olarak nasıl geliştiği gösterilmiştir. İthalat sırasında çeşitli siyasal tercihlerin veya büyük tekellerin tercihlerinin işin içine karıştığı bilinen bir gerçektir. Sonuç karaborsadan başka birşey olmamaktadır.

Traktör ithalatının nicel verilerini sergilemeden önce, siyasal tercihlerin yol açtığı aksaklıklara küçük bir örnek olarak, KÖY KOOP teşkilatının bir süre önce Romanya'dan ithal etmek istediği traktörlerin başına gelenleri özetle aktarmakta yarar vardır :

Köy KOOP, üyelerinden gelen sürekli istekler karşısında 1975 yılında traktör ithal etmek için girişimde bulunmuş ve en elverişli şartları Universal şirketine teklif ettiğini görerek (aynı tip traktör için Massey Ferguson'un 7650 dolarlık teklifine karşı, 3573 dolarlık bir teklif) Romanya'dan traktör ithaline karar vermiştir. Tarım Bakanlığına müracaat edilmiş, müracaat bakanlıkta üç ay beklemiş, bu arada çok daha yüksek fiyatlı traktörleri ithal etmek isteyenlerin müracaatları kısa sürede sonuçlandığı halde Köy KOOP'un müracaatına cevap alınamamıştır. Bu sırada Universal traktörleri konusunda çeşitli söylentiler çıkarılmış ancak tetkik edildiğinde, söylentilerin aksine bu traktörlerin Türkiye'ye uygun oldukları ortaya çıkmıştır. Gi-

da Tarım ve Hayvancılık Bakanlığından nihayet olumlu olarak çıkan müracaat bu defa Ticaret Bakanlığına intikal etmiş ve döviz belgesi beklenmeye başlanmıştır. Bu belge 24 saat içinde «usulen hazırlanıp» verilen bir belge iken Köy Koop'a verilmemiş ve bu arada Ticaret Bakanı bu iznin verilmeyeceği yolunda beyanatta bulunmuştur. O sıralarda çeşitli ithalatçılar traktör ithal etmeye devam etmişler ve traktör karaborsası da alıp yürümüştür. Nihayet aradan altı ay geçtikten, karaborsa alıp yürüdükten, 70 bin liralık traktör fiyatı 200 bin liraya çıktıktan sonra çeşitli müracaatlar sonucunda döviz belgesi alınabilmektedir. (Köy KOOP Genel Müdürü Gürman Kökten'in açıklamalarından)

Türkiye'de traktör ithalatı oldukça dağınık ve plansız şekilde yapılmakta kamu kuruluşlarına, kooperatif kuruluşlara, en belirgin örneği yukarda verilen güçlükler çıkarılırken ithal izinleri, plansız şekilde dağıtılmaktadır. Bunun başlıca sakıncası karaborsa olayının artması yanında ülkeye çok çeşitli traktör girerek yedek parça sorununun da çözümsüz veya masraflı hale gelmesi olmaktadır.

1975 yılında 30. kota 2. devreden ithal izni verilen traktörler ve ithalatçı firmalar aşağıdaki tabloda görülmektedir :

İthalatçı	Marka	Adet	Menşei
EGEMAK (İzmir)	Fiat	2000	İtalya
TARMASAN (İst.)	Fend 103 ve Farmer	500	Almanya
TARMASAN (İst.)	Fendt 1065 Farmer	100	Almanya
MOTAR (İstanbul)	International 444	1000	Almanya
ÇUKUROVA	John Deere 2030	700	Almanya
Ünver Tic.	Deutz 5206-6206	1000	Almanya
İstanbul Belediyesi	Mercedes Benz	1	Almanya
Çukurova (İstanbul)	John Deere 2130	800	Almanya
Köy Kooperatifleri	Universal	1000	Romanya
			(1976 da ithal)
Pancar ekicileri Bir	Massey Ferguson 185	580	İngiltere
	MF 165	100	İngiltere
TARMASAN	Ferrari 75	150	İtalya
Metin İlkin	Nibbi G 2195	150	İtalya
T. Z. D. K.	Universal	1500	Romanya
	Ford	50	

İthalatın nicel gelişmesi ise yıllara göre şöyle olmuştur :

yıllar	İthalat
1966	417
1967	1757
1968	1720
1969	822
1970	412
1971	301
1972	3281
1973	3735
1974	4426
1975	14000 (tahmin)

Ancak, son günlerde, tüm otomobil galerilerinin traktör galerisi haline geldiği ve çeşitli yollarla yurtdışından getirilen traktörlerin çok yüksek fiyatlarla satıldığı gözlenmektedir.

SORUNLAR

Traktör sorununun çeşitli yönleri yukarıya aktarılan rakamlardan, tablolardan ve olgulardan çıkarılabilir. Burada kısaca değinilecek olursa, traktör ihtiyacının hızla arttığı, Türkiye'nin giderek traktör açısından daha önemli bir pazar niteliği kazanmaya başladığı, bu durumda yerli yabancı traktör şirketlerinin konuyla kendi üretim ve satış politikaları açısından ilgilendikleri, bu arada da sorun ciddi şekilde ve üretici kadar tüketicinin yararları açısından da düşünülerek ele alınmadığı için başıboşluğun ve karaborsanın alıp yürüdüğü söylenebilir.

Bugün traktör sorunundan ilgili tüm çevreler şikâyetçidir.

Üretici şikâyetçidir çünkü traktör talebi karşılanamamakta, karşılanırsa bile bu zaman zaman 200 bin liraya kadar varan fahiş fiyatlarla olmaktadır. Traktör karaborsası son haddindedir.

Traktör üretimi yapan firmalar şikâyetçidir. Çünkü istedikleri zamlar vergi indirimleri halâ gerçekleştirilmemiştir. Öte yandan bazılarının tevsî projeleri de onaylanmamıştır. Üstelik dizel motoru imalatı için de gerekli izin çıkmamıştır.

Konuya sanayi alanında bağımsızlık açısından bakan çevreler şikâyetçidirler, çünkü bağımlılık hem de daha da vurgulu biçimde sürmektedir.

Kısa dönemde ciddi bir çözüm önerisi veya uygulaması görülmediğinden, traktör sorununun önümüzdeki günlerde de ciddiyetini koruyacağı ve ciddi bir ithalat ve üretim politikası uygulanmazsa, tarımımıza büyük olumsuz etkilerde bulunacağı anlaşılmaktadır.

DUYURU

Sayın İktisatçılar, 1978 yılı takvim yılı başında uygulamaya konması beklenen 4. cü beş yıllık kalkınma planı ile ilgili olarak Cemiyetimiz siz değerli mezunlarımızdan ve bilim uzmanlarından teşkil edilecek bir komite kurma hazırlığı içindedir. Amacımız 4. cü beş yıllık kalkınma planının hedefi ve stratejisi ile ilgili olarak yapacağımız çalışmayı gerek ilgililere ve gerekse kamu oyuna yansıtmaktır. Bu nedenle sizlerden beklediğimiz isteyenlerin kurulacak bu komiteye katılmaları ya da konu ile ilgili görüş ve önerilerinizi Cemiyete bildirmenizdir. Saygılar.

Rekabet ve Pazarlama

Doç. Dr. Yıldırım Kılış

I — Giriş

Genel iktisat ve pazarlama, herşeyden evvel pazarlar ve müteşebbislerin bu pazarları istismarı için birbirleriyle rekabet eden gayretleriyle ilgilidir. Konu bu iki bakımdan ele alınınca bir çok önemli husus ortaya çıkmaktadır. İktisat, ticari faaliyetin genel açıklamalarını hedef tuttuğu için rekabeti genel bir şekilde incelemekte ve herhangi bir şahsın veya şahıslar grubunun durumuna doğrudan doğruya karışmamaktadır. Buna karşılık pazarlama' iş adamlarına, rekabete karşı pratik bir şekilde yardımcı olmak ve rekabetin kötü etkilerinden kaçınmak gayesini hedef tutmaktadır. Çok değişik görüşleri temsil etmelerine rağmen, bu iki yol birbirlerinden pek farklı değildir. Piyasa adamları tarafından tamamen kişisel amaçlarla toplanan ayrıntılı bilgiler, iktisatçı tarafından gittikçe daha fazla kullanılarak genel sonuçlar çıkaracağı bilgi hazinesini zenginleştirmektedir. Di-

ğer taraftan, dağıtım uygulamasında uzman olan kimse için, kullanmasını bildiği takdirde geniş ekonomi bilgisinin esasları son derece önemlidir.

İktisat ilkelerinin, dağıtım işinde etkili bir şekilde kullanılması için ilk şart her somut pazarlama durumuna bu ilkelerin ayrıntılı bir şekilde uygulanmasının beklenmesi gerektiğinin bilinmesidir. İktisadi bilimlerin, arz ve talebin matematik tahlili gibi bir çok nazari safhası, ticari hayatta daima rastlanan çeşitli nitelikte bir çok olayı çok zaman nazarı dikkate almayacaktır. Bu şekilde açıklanan iktisat kuralları, her pazarlama durumundaki eğilimi izah etmek gayesine matuf olup, uygulanabilecekleri her özel durumu tahmin etmek için tespit edilmiş değildir.

İktisat bilgisinin gerçek değeri mevcut durumların tahlili için bir zemin teşkil etmesidir. İktisat teorisini bilmek, pratik problemlerin ihtiva ettiği bir çok ayrıntıları önceden görmeye ve anlamaya yardımcı olamayacaktır. Bununla beraber, iktisat bilgisi, belirli bir durumda mevcut, gerçekten önemli unsurları bulmak için yararlı olacaktır. Pazarlama ile iştigal eden kimse, ekonomi anlayışı ve metodolojisini akıllıca kullanmak suretile, problemin iyi bir şekilde çözümlenmesine doğru yolu bulacaktır.

Ekonomik noktai nazarın pazarlama yöneticisine yapabileceği hizmetin esası şudur; olayları ayırmak ve sorulması gereken soruları sormak suretile tahlil işinde kendisine yardımcı olmak.

Rekabet ve Kamu Yararı :

Rekabet anlayışını, iktisadi faaliyetin organizasyonunda ideal bir temel olarak ve iş adamını halkın yararı için çalışmaya teşvik eden nazari rolü içinde inceleyelim. Bir çok iktisatçı serbest rekabetin son derece uzmanlaşmış teorik bir tarifine dayanmaktadırlar. Bu terimlere göre rekabet ancak, arzedenin sınırlamadığı veya kontrol etmediği bir pazarda vardır. İş hayatının çeşitli gündelik olayları, bu terimin belirttiği anlayışı sınırlamakta ve hatta inkâr etmektedir. Bu durum, serbest rekabet teorisinin hiç olmazsa bir koşulunun, yani alıcılar ile satıcıların bir araya gelmesinin tamamen rastgele olduğunu ifade eden kuralının uygulamada gerçekleşmediğini göstermekte-

dir. Uygulamada iş hayatı bir çeşit alışkanlık ve yöntemlere göre yürütülmektedir. Bu alışkanlık ve yöntemler, bir firmanın müşteri listesinin yavaş değişen, istikrarlı bir yapıda olmasını gerektirmektedir.

II — Rekabetin Sınırları :

Pazarlama yöneticisinin hedefine ulaşmak için sarfettiği gayretleri etkileyen pazardaki rekabetle ilgili ilişkilerin yapısını inceleyelim.. Rekabet muhtelif şekillerde tarif edilebilir. Bazı iktisatçılar bu terimi sırf açıklayıcı maksatla kullanırlar. Çünkü onlar rekabetin serbest olması halinde ekonomik faaliyetlerin gerekli ayarlamaları daña kolay ve isabetli bir şekilde yapacağına inanmışlardır. İktisat naniyecisinin fikrine göre, serbest rekabetin yararlarından biri de, ticaretin verimlilik düzenini sağlamasıdır. Bu görüşe göre rekabetin devamlı baskısına ancak verimli olan dayanabilir, verimli olamıyanlar ise faaliyetlerinde zarar ettikleri için elimine olurlar. Kalanlar, yaşamak ve daha iyi durumda olmak için tesislerine veya yöneticilik tekniğine daima yeni gelişmeler getirmek zorundadırlar.

Bununla beraber, herhangi bir ticari durumda, verimlilik ile yaşama mücadelesi arasında gerçekten var olan bağların çok zaman son derecede karışık ve bazen de istikrarsız olduğu görülür. Bu durum kısmen verimlilik tarifinin kesin olmamasından ileri gelmektedir. İktisatçı çok zaman yaşama kudreti ile işletme verimliliğini açıkça ayırtetmemektedir. Örneğin, sanai durgunluk devresinde kendi durumunu korumak zorunda olan ticaret kolu, işletme verimliliğinden ziyade yaşama kaygısındadır.

Sermayenin Nisbi Hareketsizliği :

İktisat teorisinde merkezi bir ilke, sermayenin tam hareket yeteneğidir. Fonlar bir alanda kârlı olarak kullanılmazsa, bunların daha büyük gelir imkânı olan bir alana kayacağı farz olunur, Buna göre sermaye, ihtiyaç olan teşebbüslere yönelir ve ihtiyaç nispeten azaldığı vakit bu alan bırakılmaya zorlanır. Bu suretle tüketicilerin çok istedikleri ihtiyaçların tatminine ve bu ihtiyaçların tesbit ettiği üretim hedeflerine otomatik olarak tahsis edilir.

Bu tahlilde büyük gerçek payı vardır, ancak herhangi bir özel duruma veya ekonomik faaliyetin belirli bir alanına uygulanmasında ciddi engeller mevcuttur. Bir müteşebbisin iş yaptığı ticaret kolunda kâr etmediği halde yatırımını diğer bir alana kaydırmaktansa aynı işte sonsuza kadar devam etmesinin bir çok nedenleri olabilir. Sermayenin büyük bir kısmı başka bir mamul üretiminde kullanılamıyacak kadar özel teçhizata bağlanmış olabilir. Yatırımın paraya çevirmenin yegane ümidi, fabrikasını iyi bir fiyatla bir başkasına satmaktır. Fakat muhtemel alıcıların ödemek isteyecekleri fiyat, sahibinin işletme kayıtlarına göre açıklanan gelir hacmine dayanacaktır. Bu satış, muhtemelen bir başka teşebbüs alanına, ilk yatırımın ancak bir kısmının kaymasına imkân verecektir. Fabrika bu şekilde satıldığı takdirde, mevcut tesisleri ve kapasitesiyle sanayide kalacak, fakat sabit masrafları (yatırılan meblâğın faizi, sigorta ve amortisman gibi bütün sermaye masrafları, satış fiyatı üzerinden daha düşük olarak hesaplanabileceğinden, daha küçük olacaktır) evvelki duruma nazaran daha tehlikeli bir rekabet unsuru olacaktır.

Bütün zararlara bir anda katlanmak yerine, böyle bir teşebbüsün sahibi, sonuna kadar dayanmayı tercih ederek, açıkça belli olmayan mevcut zararlı durumda işini sürdürebilir. Faaliyeti, cari yatırımlarından biraz fazla getirdiği sürece, bu fazlalık sabit sermaye yatırımlarına karşılık tutulabilir. Bir fabrikayı zararına işletmek hususunda böyle bir program, bakım için çok fazla masraf gerektirmedikçe, gerçekte ilk yatırım miktarının yavaş bir şekilde tasfiyesi demektir.

Ortadoğu'da Son Gelişmeler Ve Türkiye

Doç. Dr. Erdinç Tokgöz

Planlı Kalkınma

Ortadoğu ülkeleri petrol gelirlerini en iyi biçimde değerlendirmek için, diğer ülkelerin planlama tecrübelerinden yararlanarak kalkınmalarını beş yıllık planlarla yürütmeye çalışmaktadırlar. Planlama örgütünün etkinliği, siyasal düzenlerin farklılığı nedeniyle ülkeden ülkeye değişmekle beraber, Küveyt dışında hepsinde bu planlar yürürlüktedir.

Ortadoğu ülkelerinin bazılarında 1975 yılının ortasında, bazılarıdaysa 1976 yılının başında uygulamasına geçilen beş yıllık planlarla toplam 220 milyar dolarlık harcama öngörülmektedir. Tüm Ortadoğu ülkeleri büyük projeler içeren, yankı uyandıran hedefler saptamış bulunuyorlar. Irak dışında hepsi kalkınmada önceliği sanayi kesimine vermiş. Irak toplam çalışan nüfusun % 50 sinin iş bulduğu tarım kesimine eş önemi verirken, sanayileşmeyi kamu kesiminin öncülüğüyle yürütmektedir. Şimdiye dek uygulamada plan hedefleri, Suudi Ara-

bistan ve Suriye'de, % 60 oranında gerçekleşebilmiş, Irak ve İran'da plan hedeflerinde daha gerçekçi olmak zorunluluğu duyularak, düzeltme yapılmıştır.

Yakın zamana dek, kaynak yetersizliği ortadoğu ülkelerinde kalkınmanın temel darboğazı sayılıyordu. Son iki yılda bu ülkelerin büyük çoğunluğunda bu sorun çözüm buldu. Fakat şimdi altyapı tesislerinin yetersizliği, nitelikli işçi ve yönetici kıtlığı gibi kısa zamanda aşılamayan darboğazlarla karşı karşıya bulunuyorlar. Çok kısa zamanda görülmemiş bir kaynak birikimiyle karşılaşan, Suudi Arabistan, İran, Irak, Libya ve Kuveyt gibi başlıca petrol ihracatçısı ülkeler zaman ve kaynak israfına yol açan kararsızlık geçirdiler. Bu sonucun doğmasında büyük sanayi ülkelerinin veya evrensel şirketlerin sapırtıcı girişimleri yanında anılan ülkelerin, ülkelerinin ekonomik ve sosyal yapılarını dikkate almadan çok ileri teknoloji kullanan büyük projelerle işe başlamak istemeleri etkili olmuş. Örneğin Mart 1974' den itibaren Ortadoğu ülkelerince Japonya'yla gerçekleştirilmek istenen 36 büyük projeden bir tanesi 1975 yılında kesin proje ve sözleşmeye bağlanmıştır. Diğerlerinden sadece beş tanesinin görüşmeleri devam etmektedir. Tahran metrosu yapım projesi, çok uzun süreden beri Fransızlarla görüşüldüğü halde, kesinleşmesi gecikmektedir. Yine İran hükümeti Şiraz'da 5 bin konut yapacak Fransız girişimiyle olan sözleşmeyi yürürlüğe koymuyor.

Darboğazları açmanın yolları

Ortadoğu ülkeleri sosyo-ekonomik yapılarının ortaya çıkardığı dar-boğazları aşmak ve ekonomilerini boğulmaktan kurtarmak için sürekli arayış ve yeni girişimler içinde bulunuyorlar. Şimdiye dek önemli projeleri yabancı şirketlere ihale ederken, «anahtar teslimi» ön koşuluyla sözleşme yapıyorlardı. Ancak kısa zamanda bu tedbirin yeterli olmadığı görüldü. Kurulan fabrikaların, tesislerin tam kapasiteyle işletilememesi sorunu ortaya çıktı. Tecrübeli yönetici ve teknik eleman kıtlığı öngörülen üretim hedeflerinin gerçekleşmesini engelledi. Örneğin Suudi Arabistan'da planın (1975-1979) öngördüğü yatırım projelerinin gerçekleşmesi için yaklaşık 500 bin yabancı nitelikli işçi ve uzmana ihtiyaç var. Bu durumda Ortadoğu ülkeleri yeni ihale sözleşmelerini «anahtar teslimi» yerine «ürün teslimi» koşuluyla yapmaya başladılar. Dolayısıyla projeyi alan yabancı şirket fab-

rikayı veya tesisi üretir (mal veya hizmet) halde teslim etmek zorunda kalmaktadır.

Ancak anılan ülkelerin «ikili» bir yapı özelliği göstermesi sonucu yani ulusal ekonomiyi oluşturan iç bütünleşmenin gerçekleşmemiş olması, bu ülkeleri yeni bir darboğazla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu da üretilen mal ve hizmetlerin ihtiyaç sahiplerine zamanında ve yeterince ulaştırılması, yani pazarlama sorunudur. Optimal kapasitede kurulan tesislerin tam kapasiteyle çalışabilmeleri sınırlanmış olmaktadır. Şimdi iç ve dış piyasalarda ürünlerin pazarlanması sorunu çözüm beklemektedir. Hızlı bir kalkınma isteğinde olan, Ortadoğu ülkelerinin içinde bulunduğu bu yapısal darboğazlar, dış ekonomik ilişkilerinde de çok ciddi, dalgalanmalara yol açmaktadır. Özellikle Batı Avrupa ülkeleriyle Japonya gibi sanayi ülkelerinin bu bölgeye yönelik mal ve hizmet ihracatı, öngörülen düzeyin sürekli altında kalmaktadır. Ancak anılan ihracatçı ülkeler her türlü zorluğa rağmen Ortadoğu piyasasını bölüşme kavgasından vazgeçer görünmüyorlar.

Türkiye-Ortadoğu ilişkileri

Acaba Türkiye yanıbaşında ceryan eden bu ekonomik savaştan ne derecede haberdardır? 1975 yılı sonuna göre Ortadoğu ülkeleriyle ekonomik ilişkiler nasıl bir eğilim göstermektedir? Özellikle bölgede 1980'e dek, yukarıda değindiğimiz koşullar içinde 200-250 milyar dolarlık yatırım yapılacağına göre, Türkiye'nin bu genişleyen ve güçlenen piyasadan nasıl ve hangi koşullar altında yararlanabileceği sorusu önem kazanmaktadır.

Önce son iki yılın sonuçlarına göre Ortadoğu ülkeleriyle Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin eğilimini belirlemeye çalışalım. Ortadoğu ülkelerinin büyük çoğunluğunu oluşturan 12 Arap ülkesiyle Türkiye'nin 1974 ve 1975 yılında gerçekleşen ticaretini gösteren tabloyu incelediğimizde başlıca şu eğilimler ortaya çıkmaktadır :

1. Tabloda ülkelerin sıralanması, Türkiye'nin 1975 yılı sonuna göre bu ülkelere yaptığı ithalata göre düzenlenmiştir. Görülüyor ki, en büyük ithalat Irak'tan yapılmaktadır. Irak'tan yapılan bu ithalat toplam ithalatımızın % 10'unu temsil etmektedir. Zira Türkiye ham petrol ihtiyacının büyük kısmını bu ülkeden karşılamaktadır.
2. Son iki yıldır, en büyük ihracat Lübnan'a yapılmaktadır. 1973 yılında 100 milyon dolara ulaşan ihracat, 1974 yılında aynı düzeyi

koruduktan sonra, 1975 yılında ülkede çıkan iç savaş nedeniyle 66 milyon dolara kadar düştü.

3. Türkiye'nin Arap ülkelerinden yaptığı toplam ithalat 1975 yılında % 19 oranında artarken, ihracatı % 12 oranında azaldı. Dolayısıyla, 1974 yılında, Türkiye'nin bu ülkelerden ithalatını ihracatının karşılama oranı % 33 iken, 1975 yılında % 25 oranında kaldı. Ancak Türkiye'nin toplam ithalatı ve ihracatı içinde, bu ülkelerin payında son iki yılda bir değişiklik olmadı. İhracat % 14 düzeyinde kalırken ithalat % 17'den % 18'e çıktı.

TÜRKİYE—ARAP ÜLKELERİ TİCARETİ

Ülkeler	İTHALAT (Milyon Dolar)		İHRACAT	
	1974	1975	1974	1975
Irak	327.4	504.1	30.1	45.1
S. Arabistan	252.5	92.5	4.0	5.6
Libya	5.6	78.0	9.7	27.4
Lübnan	30.5	28.0	109.7	66.4
Fas	13.7	28.0	0.7	0.8
Tunus	8.6	26.1	2.4	0.3
Suriye	4.1	23.3	29.7	25.1
Küveyt	34.5	22.3	7.4	8.3
Ürdün	2.5	9.2	5.2	8.2
Cezayir	—	1.3	2.7	3.1
Sudan	—	1.1	6.5	—
Mısır	6.2	0.5	5.5	6.3
Toplam	685.0	814.0	213.0	197.0

Kaynak : Ticaret Bakanlığından alınan bilgilere göre düzenlendi.

Arap ülkeleri yanında, ayrıca bölgede Türkiye'nin yakın komşusu İran ve Pakistan gibi iki müslüman ülke daha var. Bu iki ülkeyle uzun yıllardır «Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği» örgütü içinde yakın ilişkilerimiz vardır. Ancak bu «yakın ilişkiler» Türkiye'nin dış ticaretinde henüz olumlu sonuçlar doğurmaktan uzak. İran'dan yapılan ithalat 1974 yılında 42.3 milyon dolar iken 1975'de 26.1 milyon dolara

düştü. Aynı yıllar için ihracat 15 milyon dolar iken 37 milyon dolara çıktı. Pakistan'la olan ticari ilişkiler, çok cılız. İthalatımız 3 milyon artışla 1975'de 3.7 milyon dolara varırken, ihracat bir milyon azalarak 1.1 milyon dolar oldu. Siyasal ve askeri nedenlerle ilişkilerimizin soğuk olduğu İsrail'e aynı dönemde ihracatımız, Pakistan'a olanın 3.5 katını aşmaktadır.

Sonuç

Son iki yıldır birçok darboğazlara rağmen, ithalat kapasitesi artan Ortadoğu piyasasından, Türkiye ekonomisinin henüz yararlanamadığı anlaşıyor. Yukarıda anılan 14 müslüman ülkeye 1975 yılında yapılan ihracatın toplamı, sadece Irak'tan yapılan ithalatın yarısını bile karşılamıyor. Türkiye'nin genel düzeyde ihracatını arttırmakta karşılaştığı yapısal zorluklar, Ortadoğu ülkelerine yönelik ihracatını da aynı derecede etkilemektedir. Bu zorlukların başında iç üretimin henüz yetersiz ve düzensiz oluşu gelmektedir. Ayrıca mevcut ihraç olanakları da yeterince değerlendirilemiyor. Örneğin ihraç mallarımızda kalite düşüklüğü yanında, standardizasyon eksikliği vardır. Özellikle Ortadoğu ülkelerinin ihtiyaç duyduğu tarımsal ürünlerimizin pazarlanması ve dengeli bir fiyat politikası gerçekleştirilemiyor. Kamu ve özel kesim bu sorunlara daha ciddi biçimde eğilmelidir. Türkiye 1975 yılı sonunda 3.5 milyar dolara yaklaşan bir dış ticaret darboğazıyla karşı karşıdır. Bu sorunun kısmen de olsa çözümünde, Ortadoğu ülkeleriyle girişilecek ikili ekonomik ilişkiler sonucu, ihracatın arttırılmasının mümkün ve etkili olacağı kanısındayız.

Ayın Ekonomik Haberleri

CHP'NİN EKONOMİK KONULARDAKİ GÖRÜŞLERİ

CHP'de oluşturulan Ekonomik Araştırma Kurulu raporunun ana hatlarını veriyoruz.

Cumhuriyet Halk Partisi'nde oluşturulan bir araştırma kurulu, Türkiye'nin ekonomik sorunları konusunda CHP'nin görüşlerini saptamıştır. Ana muhalefet partisinin Türkiye ekonomisine bakış açısını yansıtmaları bakımından söz konusu kurulun hazırlayarak küçük kurultaya sunduğu raporu özetleyerek yayınlıyoruz.

CHP raporunda sanayileşme ve yatırım konularında şu görüşlere yer verilmiştir :

«Üçüncü Beş Yıllık Plan'da hedef olarak saptanan yıllık ortalama büyüme hızı yüzde 7.9'dur. Ancak üç yıllık uygulama sonucunda bu hız ancak yüzde 6.9 olarak gerçekleşmiştir. 1975 yılında tarım ve sanayi sektöründeki büyüme hızları ise 1974 yılının gerisinde kalmıştır.

Tarım sektöründe 1974 yılında gerçekleşen yüzde 10.7'lik büyüme hızı 1975 yılında yüzde 8.9'a düşmüştür. Sanayi kesiminde ise 1974 yılında gerçekleşen 9.1 büyüme hızı 1975 yılında yüzde 8.6'ya düşmüş-

tür. Bu düşme sonucunda sanayi sektörünün gayrisafi milli hasıla içindeki payı 1974 yılındaki yüzde 22.7'den 21.6'ya inmiştir.»

Gerçekleştirilen sanayi yatırımlarının büyük bir kısmının tüketim sanayiini oluşturmaya yönelik olduğu belirtilen CHP raporunda dış ticaret açığı ile ilgili olarak da şu ifadeler yer almıştır :

«1975 yılında dış ticaret açığımız rekor düzeyde 3 milyar 479 milyon dolara ulaşmıştır. 1975 ithalat ve ihracat gerçekleştirmeleri, Türkiye'nin tarım ürünleri ihracı, sanayi ürünleri ithalatına dayalı dış ticaret yapısının gittikçe kökleştiğini göstermektedir. Bu dönemde toplam ihracat, toplam ithalatın ancak yüzde 28.2'sini karşılayabilmektedir. Tarım ürünlerinin ihracat içindeki payı en yüksek düzeye ulaşmıştır. İthalatın yüzde 79.8'ini sanayi ürünleri, ihracatın ise yüzde 55'ini tarım ürünleri oluşturmaktadır».

Döviz, Para ve Kredi Durumu

Döviz rezervlerinin tükendiği iddia edilen raporda, para, kredi ve fiyat artışlarıyla ilgili olarak şu görüşlere yer verilmiştir :

«1975 yılında görülen önemli gelişmelerden biri de, tüketimin kamçılanması sonucu, tasarruf eğiliminin azalması ve mevduat artış hızındaki düşmedir. Buna karşılık emisyon hacmi hızla artmış, ithalatla ilgili krediler hızla yükselmiştir.

1975 yılında Ankara geçinme endeksindeki artış ortalama yüzde 19; İstanbul'da yüzde 21.2'dir, Tüketici fiyat endekslerinde ise 1975 yılındaki artışlar 1974 yılının çok üstünde gerçekleşmiştir.»

İşçi Ücretleri ve Dövizler

CHP'nin işçi ücretleri ve işçi dövizleriyle ilgili görüşleri ise şöyledir :

«1975 yılında işçi ücretlerinde sağlanan artışlar büyük fiyat yükselmeleri karşısında çok geride kalmıştır. 1975 yılında işçinin gerçek ücretinde artış yoktur; yüzde 3.3 oranında düşüş vardır. 1975 yılında yatırımların durması, ithalatın artması ve benzeri nedenlerle işsizlik de hızla artmıştır.

1976 yılının ilk ayları sonundaki gelişmelere göre, işçi dövizleri gelirleri çok hızlı bir yavaşlama eğilimine girmiştir. Bu dönemde işçi dövizlerinin ulaştığı düzey son dört yılın en düşük düzeyidir. Bu azalma 1976 Şubatına göre yüzde 48 olup, 118.6 milyon dolar işçi döviz gelmiştir.

1976 Mart ayı sonuna göre, Merkez Bankası elindeki dövizler 795 milyon dolara düşmüştür ve toplam brüt döviz rezervleri 1 milyar 50 milyon dolardır. Net döviz rezervlerimiz ise eksi 1 milyar 234 milyon dolar düzeyine inmiştir.

DÇM yoluyla alınan borçlar için tanınan kur garantisi sonucu Mart ayında Marka karşı yüzde 6.5 oranında devalüasyon ile Türkiye 1 milyar 200 milyon lira kayba uğramıştır.»

Kamu maliyesi ile ilgili olarak da CHP raporunda şu görüşler yer almıştır :

«Kamu iktisadi kuruluşlarının 1976 yılı başında 10 milyar lira işletme finansmanı açığı vardır. Buna karşın 38 milyarlık yeni yatırımları yapma görevi de bu kuruluşlara verilmiştir. Bu durum karşısında yatırımlar büyük ölçüde aksamaktadır. En temel mallar üreten bu kuruluşlara bir yandan büyük harcama görevleri verilirken, öte yandan bunlar ithal için gerekli döviz hatta bunun karşılığı Türk lirasını bula-mamaktadırlar. Diğer yandan, bu kuruluşlar yılın ilk üç ayı içinde Merkez Bankasına 8 milyar lira borçlanmışlardır.»

CHP raporunda daha sonra, çeşitli maddelere yapılan zamlar sıralanmıştır.

ULUSLARARASI PARA FONU TÜRKİYE'YE 37 MİLYON DOLARLIK KREDİ AÇTI...

Uluslararası Para Fonu, Türkiye'nin dış ödeme açıklarını kapatabilmesi için 37 milyon dolar tutarında kredi açmıştır.

Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin 1 Nisan'da yaptığı toplantı sonunda Türkiye'nin kredi talebinin kabul edildiği açıklanmıştır. Yapılan resmi açıklamada, «Türkiye'nin dış ekonomik darboğazının» bu kredinin açılmasına neden olduğu belirtilmiştir.

Kısa vadeli borç olarak ve Türkiye'nin SDR (Özel çekme hakkı) fonuna mahsuben verilen kredi ile ilgili olarak IMF'nin açıklamasında şöyle denilmektedir :

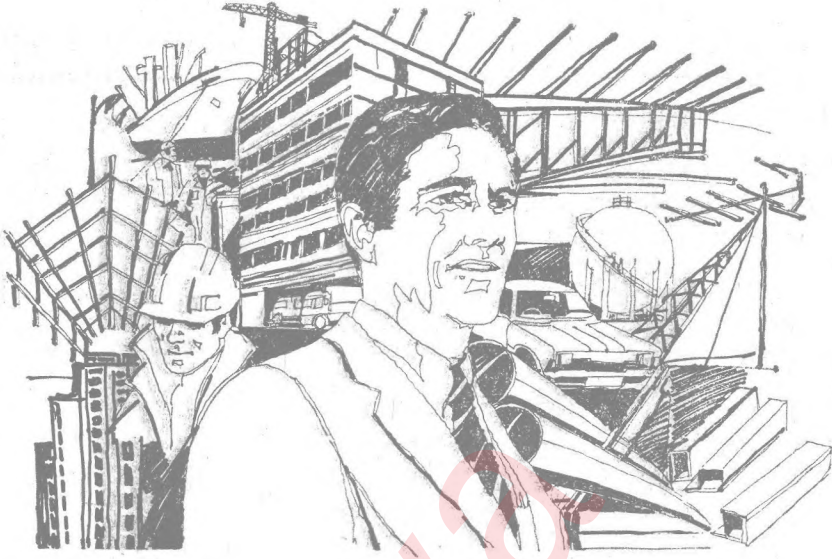
«Bir önceki yıldaki kötü hava şartlarından sonra 1975 yılında Türkiye'nin ihraç malları üretimi büyük artış göstermiş, ancak tütün ve sanayi mamulleri ihracatı düşmüştür.

Buna ek olarak pamuk ve pamuklu dokuma ihracatı da büyük düşüş göstermiştir. İhracattaki büyük düşüş nedeni olarak da Dünya ekonomik buhranı ile AET'nin mal ithalindeki azalma gösterilmektedir.»

Para Fonu'nun krediyi 1 Nisan'da açmaya karar vermesi, Türkiye'nin kur ayarlamalarına paralel bir karar olarak nitelendirilmektedir. Bilindiği gibi Türkiye Mart ayı içinde Türk Lirasını iki kez ayarlayarak 1 Doları 16 lira olarak belirlemiştir.

DUYURU

Sayın İktisatçılar, İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti Genel Merkezinin Genel Kurulu, Haziran ayının ilk haftasında toplanacaktır. Mezunlarımızın Genel Kurula iştirâk edebilmeleri için 1976 yılı üye aidatlarını yatırmaları gerekmektedir. Bu nedenle üye aidatlarınızı hemen yatırmanızı rica ederiz. Saygılar.

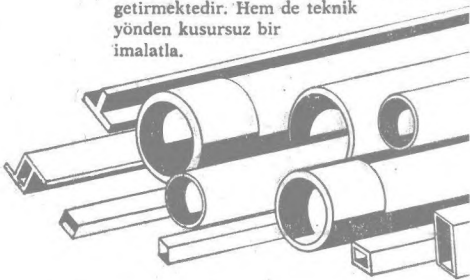

Sanayide ve İnsaatta, Borusan sizinle!

Bütün teşebbüslerinizin güvenilir bir desteğe ihtiyacı vardır. İşte istifadenize sunduğumuz Borusan çeşitleri size bu imkânı getirmektedir. Hem de teknik yönden kusursuz bir imalatla.

Başlıca çeşitlerimiz :

- Su ve gaz boruları
- Sanayi boruları (Mobilya ve ekzoz borusu)
- Profil borular
- Kalın etli profiller
- Pencere profilleri
- Paslanmaz çelik borular
- Ambalaj çemberi
- DKP bant

BORUSAN

Teknikte gerçek aşama

Türkiyede ve bütün dünyada

İhracat ve ithalât işlemleriniz,
döviz, mevduat ve kredi hesaplarınız
ve diğer bütün bankacılık işleriniz için
Akbank'ı tercih ediniz.

Akbank, bütün dünyadaki birinci sınıf muhabirleri
ile işbirliği yapmak suretiyle emrinizdedir.

AKBANK

SANPROFİL

inşaat
teknğinde
yeni bir
devrin
kapılarını
acıyor...

* ÇELİK KAPI KASASI

- Türk standartlarına ve DIN normuna uygun imalat
- Fekalsade ucuz fiat
- Rakipsiz kalite
- Mimari guzellik
- Derhal teslim
- Yerde montaj

* AHŞAP PRES KAPILAR

- Deforme olmayan kapı
- Güvenilir kalite
- Degışik kaplama çeşitleri
- Mukayese kabul etmeyen fiat
- Zarif gorunus

* ÇELİK PENCERE PROFİLİ

- Pencere, imalatında ahşaptan daha ucuz maliyet
- Kullanış ve tatbiki kolay profil
- Dekoratif gorunus
- Uzun omur, ucuz fiat

GENEL DISTRİBÜTÖR
GUROK YAPI MALZEMELERİ TİCARET ANONİM ŞİRKETİ

Bağdat Cad. 384/B Sütlüye - İstanbul
İstanbul Tel: 58 11 60 - 58 11 61

İzmir Şube Tel: 34 404 - Ankara Tel : 17 51 60

FABRİKA
SANPROFİL SANAYİ ve TİCARET ANONİM ŞİRKETİ
Dolayoba Pendik - İstanbul

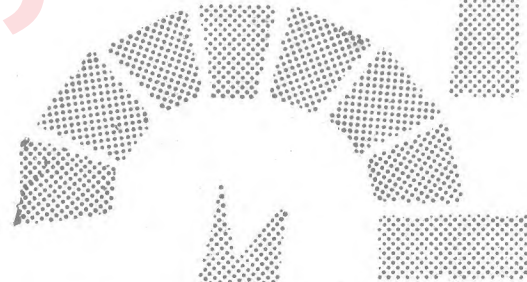
ARSLAN

tek
veya
BLOK
•yapı

•ates tuğlası
ates harçları
izolasyon tuğlası

Fab. 23 22 10
Mz. 44 30 40
EYÜP — İSTANBUL

22

st

Otomatik Arçelik termosifonu büyük su kapasitelidir. 105 litre su alır. Emaye su haznelidir. Çift cidarlıdır. Delinmez, paslanmaz. Otomatik Arçelik termosifonu cam pamuğu ile tecrit edilmiştir. Isı kaybetmez. Otomatik Arçelik termosifonu hem suyu, hem ısıyı koruyan verimli, uzun ömürlü bir depodur.

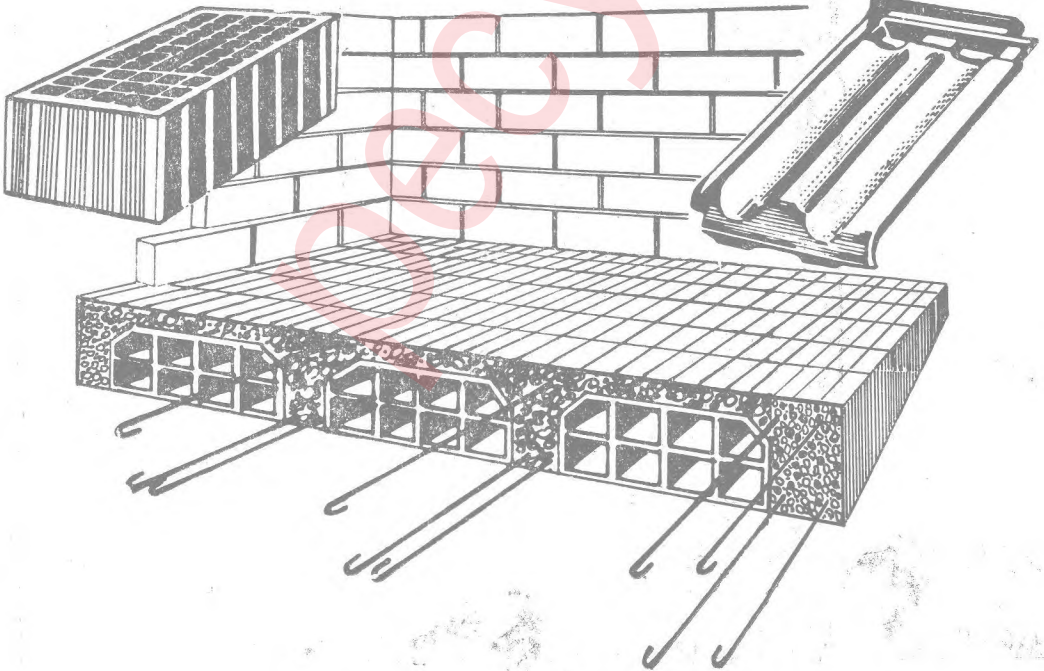
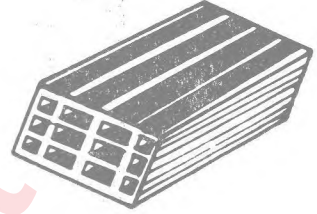
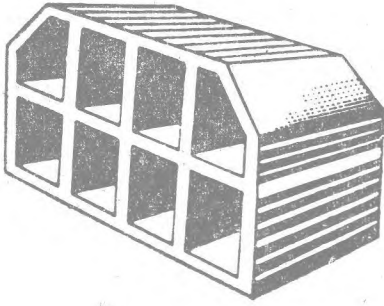

otomatik

ARÇELİK
termosifonu

TUĞLA-KİREMİT ve ASMOLEN FABRİKALARI

KADIKÖY SATIŞ BÜROSU

Mühürdar Fuat Bey Sokak Talas İş Hanı Kat 1
Kadıköy-İstanbul Tel. 36 13 42- 36 48 98

İSTANBUL SATIŞ BÜROSU

Meclisi Mebusan Cad. Arhan Salıpaazarı-İstanbul
Tel. 45 50 00

nesilden
nesile

biraların ası
TEKEL birası

(Basın İlan)

(Basın İlan)

